

"Ευδοκία κ. Γ. Καλλιμενίου διὰ τῆς ἀπομαθησιακῆς τοῦ ἀνέργου
- 402 τοῦ Π. Μιχαήλ Γιάνναρη. 12-4-66..

ΚΡΗΤΙΚΑ 1838
ΚΡΗΤΙΚΑ 2098

Ἀπέσπασμα ἐκ τοῦ βιβλίου

LES AFFAIRES DE CRETE

(Αἱ ὑποθέσεις τῆς Κρήτης)

Δευτέρα ἔκδοσις

τοῦ Γάλλου Διπλωμάτου

Victor Beccard

Ἐκδόσις Armand Colin et Cie

Παρίσι 1900

Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Μαλμείου Βιβλιοθήκης Χανίων

Ἄρ. Πρωτ. 6495

Σελίδες ἐκ τοῦ Πρωτοτύπου 133 ἕως 195

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΔΗΜ. ΜΙΧ. ΚΑΛΛΕΡΓΗ, ΧΑΝΙΩΝ

Ἐν Χανίοις τῆς 28 ΜΑΡΤ 1966 διὰ τῆς ἀρχιερατικῆς.

Ἡ Διοδοτικὴ τῆς Μαλμείου Βιβλιοθήκης.

12 ΑΠΡ. 1966

Β Ι Κ Τ Ω Ρ Μ Π Ε Ρ Α Ρ

ΑΙ Θ Π Ο Θ ' Ε Σ Ε Ι Σ τῆς Κ ρ ῆ τ η ς

Ο Χ Α Τ Ζ Η - Μ Ι Χ Α Λ Η Σ

Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Γαλλικῆς

Δημητρίου Μιχ. Καλλέργη.

Φεβρουάριος 1958

Διὰ μέσου τῶν διεθνῶν γραμμῶν (δυνάμεων) μεταβαίνομεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Δύσεως, ἵνα ἀποδώσωμεν ἐπίσκεψιν, εἰς τὸν ἀρχηγόν ὄλων τῶν ἐπικρατηγῶν (καπετανέων), εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον κατ'ἤ-μιχάλην εἰς κρῆς Βουλευτῆς, ὅστις περιοδεύει διὰ τὴν αὐτονομίαν καὶ δύο Γάλλοι δειλωματικοὶ χάριν διασκεδάσεως ἠνώθησαν μεθ' ἡμῶν. Ἰὴν ἑκατοντὸς ἐπαναστατῶν, εἰδοποιηθέντες χθὲς περὶ τῆς ἐξέδου ἡμῶν, προσέταξαν σήμερον τὴν προῖαν εἰς τὴν ἀγορὰν Χανίων. Οὗτοι ἀναχωροῦν ἐν συνοδείᾳ ἡμῶν, ἵνα φέρωσιν ἄνευ κινδύνου τὰ φορτία αὐτῶν διὰ μέσου τῶν γραμμῶν.

Μία ἐλόκληρος ἰλη ἐξ ἡμιόνων καὶ ἄνων, μία ἐφοδισκομένη ἐκ κοιλῶν καὶ κιβωτίων, περιβάλλει ἡμᾶς καὶ καλύπτει ἡμᾶς ὑπὸ πυκνοῦ νέφους κιτρίνου κονιορτοῦ.

Ὅπισθεν ἡμῶν τὸ Χανιά ἐξοφανίζονται. Ἐκ τῆς ὑψηλῆς γραμμῆς τῆς διακοπτομένης ἀπὸ τῶν ἄχυρῶν αὐτῆς, ἀναδύεται εἰσέτι ὁ λόφος τῆς ἡμευ, ἐνθα αἱ ἐξ δυνάμεως ἔχουν στήσει τὰς σημαίας αὐτῶν. Δύσμοιροι Πύρραπῆται ἐν νεσοκομιακῇ ἀμφιέσει, ἐρεσίβιοι Σικῶται περικτετυλιγμένοι ἐντὸς τῶν μονδύων αὐτῶν, περὶναῦται φέροντες βαυβακερὸν κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐσύροντο ἐκεῖ, τοῖμοντες ἐκ τῆς ἐλευθερίας, κάτωθι τῆς τουρκικῆς αὐτῆς σημαίας τὴν ἐπιόαν οὗτοι εἶχον ἔλεθει ἵνα ὑπερασπίσωσιν. Οἱ πυρεταὶ τῆς Κρήτης ἔχουσι σκληρῶς δοκιμάσει τὸ σῶμα κατοχῆς. Μία ἐκ τῶν λέγων ἡμῶν ἐγει πρὸςβληθῆ κατὰ τὸ τρίτο τέταρτο τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐντὸς ἐξ μηνῶν μόλις, ἐκὶ γιλιῶν ἀποβιβασθέντων ἀνδρῶν εἶχομεν, πλέον τῶν τριάκοντα θανάτων καὶ ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἐπανακατρισθέντας.

Ἡ πεδιάς τῶν Χανίων συνεχίζει πρὸς τὴν Δύσιν τὴν τοινίαν αὐτῆς τοῦ κονιορτοῦ, τῶν ἀθήκτων εἰσέτι ἐπωροκῆπων, ἐν ταῖς πέριξ τῆς πόλεως, τῶν ἐλαιῶνων καὶ ἀμπελῶνων, ἐξ ἐλοκλήρου κατεστραμμένων ἐδοῦς

ὡς διέλεθ' τις τὰς ἀνρεικίας τῶν προαστείων. Πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐκτείνεται χάος ἀπέραντο γηλόφων πυροποληθέντων, γενομνωμένων καὶ καταρρευσάντων, ἐνθα ὁ βάρεις ἀνεμος ἐγείρει νέφη κωνοειδοῦ καὶ τέφρας. Ἐν φυλάκειον Ἰταλικόν φυλάττει τὸν Γαλατάν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἕτερον Γαλλικόν φυλάττει τὸν Σουμπαχῆ πρὸς τὰ ἀριστερὰ.

Ὁ Γαλατὰς ἦτο ποτὲ ἐν χωρίον ἑσπέριον χριστιανικόν μετὰ λευκῶν οἰκιῶν ἐντὰς τοῦ προαστείου τῶν μερῶν καὶ τῶν ἀμπέλων. Ὅσα ἄρθρα εἰσέτι τὸ κωδωνοστάσιον καὶ ὁ κωνοεὺς θέλας τῆς μικρῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας δεσπόζουσι τῶν δίκτην προβάτων μουσουλμανικῶν ἐλαιῶν. Δέν παραμένει πλέον ἐν χριστιανικόν ἐλοιόδενδρον. Ἐντὸς τῶν ἐν λίθων καὶ κεράμων οἰκιῶν, αἱ ἀπεθῆκαι τῶν τροφίμων μετὰ τῶν εὐρέων παραθύρων, αἱ διακασμοὶ τῶν θυρῶν καὶ οἱ χρωματισμοὶ τῶν ὀροφῶν, μαρτυροῦσιν εἰσέτι περὶ ἐνός πραγματικῶν κλεψτεῦ. Ἀλλὰ τὰ πάντα ἔχουσι πυρπωληθῆ καὶ ἀνοστραπῆ αἱ δὲ τοῦρκοι στρατιῶται οἵτινες διέπρωξαν τοῦτο φαίνεται ἵνα ἔχουσι περιμνήσει, ὅπως μὴ ἀφήσωσιν ἠθικτον οὐδὲν καθ' ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ τάφου τοῦ Βουλητηρίου ἔχουσι ἐννευχθῆ.

Ἡ θαλάσσιος σφρα ἠτις ἔρχεται ἕως ἐδῶ, κίωρεῖ τὸς ὑπερμεγέθεισ στοφυλάς ἐνός κλήματος, διατηρουμένου ἐπὶ τῶν ὑπολειμάτων ἐνός ἐξώστου. Εἰς σκελετὸς ἡμίανου ἐσακαλουθεῖ νὰ σῆκηται ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πορτοκαλιῶν. . . . Ἦτις Ἰταλικὸς λόχος καθορίζει τὰ ἐρείπια ταῦτα. Οἱ ἐν συγῆ χριστιανοὶ δέν ἔχουσι εἰσέτι τομῆσει νὰ ἐκανελάθωσιν. Καὶ ἐσ' ἄσων ὁ τοῦρκοσ στρατιώτης θέλει παραμέυησι ἐν τῇ περιοχῇ, οὔτοι θ' παραμένουσι ἐν τῷ βουνῷ ἐάν δὲ ἡ τοῦρῶκη ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνευσιν δέου ἐν πρώτοις νὰ ἀπασυρθῆ ὁ στρατὸς τοῦ Βουλτάνου.

Τὸ Σουμπαχῆ δέν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ εἰς κύονος, ἐν ευλινον μικρὸν προαστειον, εἰς οἰκίσκιο -σκοπισ, φολεῖ πρὸς μᾶλλον ἢ ἀμύνης, παρὰ τὰς κηγάς οἵτινες ὑδρεύουσι τὰ κανιά. Οἱ Γάλλοι κατέγουσι τὸ Σουμπαχῆ καὶ ὁ εἰς λόχος μετὰ τὸν ἄλλον ἔχουσι ἐδῶ ἀποδεκατισθῆ ὑπὸ τὴν πυρετόν, εἶναι τοῦτο ἀποτέλεσμα τυχαίου γεγονότος, ὡστε αἱ πλέον ἀνευθιεινοὶ θέσεισ τῆς νήσου νὰ ἔχουσι τύχει εἰς τὰ ἡμέτερα στρατεύματα; ἢ ἡ εἰρημαμένη ἔσχεν ὡς συνογόστην ἐν τῇ ἐπιρροῇ τοῦ Ἰγγλου προξένου ἐπὶ τῆς προξενικῆς οἰκογενείας: οἱ ἄνδρες ἡμῶν ὑπῆρσαν πάντοτε οἱ πλέον ἐκτεθειμένοι καὶ ἐν ταῖς πλέον ὀλιγωτέρου ἐνδιαφέροντος θέσεισιν. Τοῦναντίον, φαίνεται οἱ ἄγγλοι νὰ μὴ καταλαμβάνωσιν εἰ μὴ πόλεισ εὐκόλως καταλαμβανόμενασ καὶ εὐκόλως διατηρουμένασ.

Μεταξύ τῶν δύο λόφων γραμμῶν , ἡ λιθόστρωτος κυρία ὁδὸς ἀκολουθεῖ τὴν ἔρημον κοιλάδα, ἥτις ἄγει εἰς τὴν πεδιάδα Ἀλικιανοῦ. Τετραγωνα μαῦρα θάμνων καὶ χέρτων πυρποληθέντων, σοροὶ τεφρῶν καὶ λίθων ἐρυθρῶν ἢ λευκῶν ἐκ τοῦ πυρός, κορμὸι αἰωνιβίων κρεουογημένων πλατάνων, ἐρείπια ἀγροικιῶν καὶ μύλων πρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὰ ἀποκοπέντα ὑψηλόματα δένδρα, διηγῶνται ἐντενῶς περὶ τῶν δεινῶν τῆς πηγῆς ταύτης. Ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐπῆρξεν αὐτὴ τὸ θέατρον ἀφίμαχιῶν καὶ ἐπιχειρήσεων. Οἱ ἐπαναστάται καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ συνταγματάρχου Βάσσου κατεῖχον, ἐναντι τοῦ Παλατᾶ καὶ τοῦ Σουμπαχῆ τὰς κλυτὰς αἰτινες καταλήγουσιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἔχθης τοῦ Πλατανιᾶ. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑφῶνται κατερεικωμένοι καὶ ἄνευ στέγης ὁ πύργος τοῦ Βάσσου. Σήμερον εἰσέτι ἐκ φόβου τῶν ἐπαναστατῶν οἱ μουσουλμᾶνοι τῆς πόλεως δὲν τολμῶσι νὰ ριφεινδυνεύσῃ μέχρις ἑδῶ τὰ ποίμνια αὐτῶν καὶ νὰ προθήσῃ τὴν πρὸς κλοπὰς ἐκδρομὰς αὐτῶν. Ἐκ φόβου τῶν Τούρκων στρατιωτῶν καὶ τῶν τρομοκρατῶν, οἱ χριστιανοὶ τῶν ἐρέων ἀποφεύγουσιν ὡσαύτως τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο σημεῖον. Ἄντοῦ ἐκτίνεται ἡ ἐρήμωσις, ἡ σιωπὴ καὶ ἡ ἡ καταστροφὴ.

Ἡ μεγάλη πεδιάς Ἀλικιανοῦ εἶναι μίαν ἀρχαῖαν ξηρανθεῖσα λίμνη ἢ πιθανόν κόλπος βαθύς μετὰ κορφοῦ λίαν στενεῦ ἢν αἱ προεχύσεις τῶν χειμᾶρων ἐπλήρωσαν μικρὸν κατὰ μικροῦ. Μεταξύ τῶν ἀπετέμων κλυτῶν τῶν ἀργιλῶδων λόφων ἐκτίνεται αὐτὴ τὸ γυμνὸν αὐτῆς ἐπίκεδον ἐνθα ὑπάρχουσι οἱ κυκλῶνται λίθοι καὶ ἄμμοι ὑπὸ τοῦ Πλατανιᾶ καὶ ἐνθα συναντοῦνται πάντοχθεν καὶ ὑποκύουσι σειραὶ τοῦ ἀργίλλου, καὶ τῶν βοδωφῶν τῶν χειμᾶρων. Ἡ πεδιάς αὐτὴ εἶναι ἔρημος μάλιστα δὲ ἀκαλλιέργητος ἐν καιρῷ Εἰρήνης. Χιλιομέτρα πᾶν ἐδοσῶν καλλιερρησίμων παραμένουσι λεῖα τῶν χειμᾶρων καὶ τῶν ἀκανθῶν ἐνῶ τὰ κανιὰ μεταβαίνουσιν ἵνα ἀναζητήσῃσι τὸν ἄρτον αὐτῶν ἐκ τῆς τριτολίτιδος. Αἰτία δὲ τούτου τυγχάνει ὅτι οἱ κατέχοντες τὴν πεδιάδα μουσουλμᾶνοι δὲν εἶναι πλέον ἀρκετοὶ τὸν ἀριθμὸν ἵνα καλλιεργήσῃσιν αὐτήν. Ὁπῆκαν δὲ νὰ καταπέσωσιν εἰς ἐρείπια τὰ ἔργα τῶν Ἐνετῶν ἅτινα συναντῶμεν ἀνὰ πᾶν βῆμα ἡμῶν ὡς τοὺς ὑδραγωγούς, τὰ φράγματα τῶν ποταμῶν τὰ ὑπὸ βάθρα τῶν μύλων ἢ ἐπιχωματώσεις. Οἱ δὲ ἐρεσίβιοι Χριστιανοὶ, οἵτινες ἐπεσφαλμαῖουσιν τοὺς ἄγρους τούτους, δὲν εἶναι εἰσέτι κλύουσι ἵνα ἐργασθῶσιν αὐτούς, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀρκετὰ βέβαιαι περὶ τῆς ἀδριανικῆς περὶ τῆς μουσουλμανικῆς εδούτητος, ἵνα προσέλθωσιν καὶ ἐκμισθώσῃσιν τούτους καὶ ἐμπιστευθῶσι τὰς σπορὰς αὐτῶν εἰς ἐκείνους. Οὗτοι

κατέρχονται ἐν τούτοις τῶν ὀρέων αὐτῶν, ἐγκαταλείποντες τὰ ὑψίπεδα τὰ ὑπὸ τῶν λευκῶν ὀρέων περιβαλλόμενα καὶ σταδιακῶς ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος ἐπλησίασαν οὗτοι τῆς πεδιάδος, ἀλλὰ βραδέως καὶ ἐπισιτιστικῶς, πάντοτε δὲ ἔτοιμοι πρὸς ὑποχώρησιν.

Δύναται τις νὰ συλλάβῃ ἐνταῦθα τὸ Κρητικὸν γήθημα ὑπὸ ἄλλον τὸ φέγγος ἀποῦ καὶ νὰ παρακολουθήσῃς ὅλην τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ. Τὸ ὑψηλὸν ὄροπέδιον τοῦ Ὀμαλοῦ ὑπῆρξε κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα τὸ χριστιανικὸν ὄχυρόν τῆς περιοχῆς. Ἐξ ἁριστιανοί, ποιμένες ἢ ληστές ἔξων ἐκεῖ ἐκ τῶν ὀρειῶν αὐτῶν, ἐκ τῶν διὰ κλοπᾶς ἐπιδρομῶν αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ποινμῶν αὐτῶν, μετὰ τὸ 1821, ἐρριζοκινδύνευσαν ἕως τὰ μέσα τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους καὶ μέχρι τοῦ ὄριου τῆς χορτονομῆς καὶ τῆς δένδροκαλλιέργειας. Ἐκί δὲ τοῦ ἀκριβοῦς ὄριου, ἐνθα ἡ ἐλαία καὶ ἡ ἄμπελος ἐνοῦνται μετὰ τῶν ἐλατῶν ἱδρυσαν τοὺς λάκκους. Ἡ ἐν ταῖς πλευραῖς τῶν βουνῶν κωμόπολις αὕτη ἔχει παραμείνει τὸ μέγα κέντρον τῆς περιοχῆς τὸ ὁποῖον καλεῖται "Γίζα". Κατὰ τὸ 1868, οἱ ὄρεσίβιοι αὗτοι κατῆλθον μέχρι τῶν ἐκβολῶν τῶν χειμάρων ἐπὶ τῆς πεδιάδος. Ἔχοντες τὰ κοίμνια τὸ ἐλαιον καὶ τὸν ὄϊνον οὗτοι, ἔτεινον πρὸς τὸν σῖτον, ἤτοι τὴν κατάρτησιν τοῦ ἄρτου. Δὲν ἔγνουσιν τοῦτο εἰσέτι, ἀλλὰ πλησιάζουν εἰς τὴν κατάρτησιν αὐτοῦ καὶ περιέβαλον τὴν πεδιάδα διὰ τῶν ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τῶν χειμάρων ἐνεδρευόντων χωρίων αὐτῶν.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ χωρίον Φουρναί, ἐνθα ἀφαινούμεθα μετὰ μακρὰν ὕψος ἐντός τῶν ἄμμων, τῶν στρωμάτων τῶν χαλίκων, τῶν ὑποκυσσῶν ἀργίλλων, τῶν ἄλσων τῶν πλατάνων καὶ τῶν ροδοδαφνῶν ἅτινα ἐν τῇ συνόλῳ αὐτῶν ἀντικαθιστοῦν τὸ ἀπουσιάζον ὕδωρ ἐπὶ τῆς ἀπεράντου κοίτης τοῦ πλατενιά. Ἡ πεδιάς μὴ ἀνήκουσα πλέον εἰς τὸν ἀνθρωποκαὶ εἰς τὰς καλλιέργειας αὐτοῦ, ὁ ποταμὸς βασιλεύει καὶ ἐναλλάσσει τὰς ἰδιοτροπὰς αὐτοῦ ἐντός αὐτῆς μετὰ τοῦ μουσουλμάνου κυρίου. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀνεβαίνει τις πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου ἀναφαίνεται καὶ παρουσιάζεται.

Ἐκ τῶν ἐλαφρῶν σκιῶν τῶν ἐλαιῶν καὶ ἐκάστης ὁχθῆς ἐνθα δαμάζεται ὁ ποταμὸς, αἱ πορτοκαλεῖαι, αἱ ροδαὶ καὶ αἱ κισσῶν εἶναι εἰς εὐθείας γραμμάς μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ρεόντων ὑδάτων. Τοῖχοι περιβόλων, φράκται ἐκ μυρσινῶν καὶ κλιματιδίων περιβάλλουσι τὰς ἀτραπούς, ὁ ἐρυθρὸς βογυλλὸς τῶν ἐδαφῶν κόμνει περισσότερο νὰ ἀναφαίνονται τὸ βαθύ πρᾶσινον τῶν κυπαρίσων καὶ τῶν πορτοκαλεῶν ὅπερ ἐναλλάσσεται μετὰ τοῦ λευκοῦ τῶν ἐλαιῶν καὶ τῶν ἰδεῶν. Οὐδέποτε θά λησμονήσω τὰς μονήρεις αὐτὰς κοιλάδας, τὰς κειμένους εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Κρητικῶν ὀρέων. Οὐδέν ἐν τῇ κόσμῳ δύναται νὰ δώσῃ,

ὅσον αὐται, τοσαύτην ἐντύπωσιν τῆς γαληνιαίας εὐτυχίας τῆς φυσικῆς ζωῆς τῆς ἀνεξαρτήτου καί εὐγενοῦν τὴν ὁποῖαν ἡ ἀρχαῖα ἀνθρωπότης ἐγνώρισεν, λέγεται, εἰς ὠρισμένας ἡμέρας. Κάτωθι παρομοίων ἐλαιῶν, μεταξύ καί ἐν μέσῳ τῶν ἰδίων ἀσφοδήλων, ἄνθρωποι ἄνοιροπῶλον ἤδη ἀπὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν ἐν ἕαρ αἰώνιον καί μίαν αἰώνιαν νεότητα μετὰ τὴν νεότητα καί τό ἕαρ ἐπ' αὐτῆς τῆς γῆς. Ἴδου ἡ Πλάτανος, ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ ρέοντος ρύακος ἐνθα ἡ ροδοδάφνη κινεῖ τὰ ρόδα αὐτῆς. Ἴδου ἡ πλάτανος ἠτις ὑπήκουσε τό διάλογον τῶν φιλοσόφων καί τῶν ἦχον τῶν ἱερῶν ἀδῶν.

Αἱ ἄθλιαι καί μικραὶ καλύβαι (οἰκίσκοι) τοῦ Φουρναί, ἀπλοὶ κύβοι χώματος, πεπατημένου καί ἀποξηραμένου ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐξαφανίζονται ὑπὸ τὴν σκιάν μεγάλων δένδρων καί πελωρίων ἀναδενδράδων, αἰτινες στηρίζουσι καί καλύπτουσι ταύτας, καθὼς καί ὑπὸ τὰ περιδέραια φύλων καπνοῦ ἅτινα ἀποξηραίνονται ἐν ταῖς ἀβλαῖς τῶν οἰκίσκων αὐτῶν. Ὁ Φουρναί δὲν ἔχει οὐδεμίαν οἰκίαν ἐκ λίθων. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν εἶναι εἰσέτι εἰ μὴ καταθλισμένοι. Βραδύτερον θέλουσιν ἀνυψωθῆ ἔνταῦθα αἱ ὠραῖαι οἰκοδομαὶ μετὰ τῶν ὠραίων προσόψεων, ὧν ὁ Ἕλλην ἐραστής τοῦ φωτός καί ποσῶν τὸν θαυμασμόν τοῦ κοινοῦ, καλύπτει τὰς Ἑλληνικὰς ἀπελευθερομένας γαίας ἀλλ' ὁ Φουρναί δὲν ἀνῆκει εἰ μὴ ἀπὸ τριακονταετίας μόλις.

Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, χάρις εἰς τὰς ἀναβληζούσας πηγὰς του οὗτος ἦτο σταθμὸς μουσουλμανικὸς. Οἱ Γενίτσαροι, φεύγοντες τοὺς καύσωνας τῆς ἀκτῆς καί τοὺς ἐλώδεις πυρετούς, ἤρχοντο ἐκεῖ ἵνα διέλθωσι τό θέρος. Ἐνεκα τούτου αἱ ἐλαῖαι αὐται καί αἱ κυκάρισσοι αὐται ἔχουσι φυτευθῆ περίξ τῶν πηγῶν. Καί πρὸς τοῦτο κατασκευάσθησαν, ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν ἀλάκων, τὰ μικρὰ ταῦτα ἐπιχώματα. Ἐκεῖ ἠδύναντο νὰ ἀπλώνωσι τοὺς τάπητας αὐτῶν καί ἐξαπλούμενοι ἐπ' αὐτῶν νὰ ἀπολαμβάνωσι τῆς σκιάς καί τῆς δρόσου. Τό παρακείμενον ὄρος ἐχρησίμευεν αὐτοῖς ὡς ἔδαφος θήρας καί σχολῆς. Διέθετον δὲ καί ἀπ' αὐτὰς πᾶς ὑψηλὰς καί εὐλιγεῖς γυναῖκας, αἰτινες τὴν στέμναν ἐπὶ τοῦ ὤμου κατέρχονται ἵνα ἀντλήσωσιν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἡ Ἄρτεμις, τό πᾶλαι, ἠθέλεν ἐπιστρατεύσει αὐτὰς μεταξύ τῶν νυμφῶν.

Κατὰ τό 1824, ὁ Μουσταφᾶ-Πασσᾶς, ὁ Αἰγύπτιος Κυβερνήτης, καταγοητευθεὶς ὡσαύτως ὑπὸ τῆς δροσερότητος τοῦ τόπου, κατέσχεν τὰ ἀγαθὰ τῶν γενιτσάρων καί κατέλαβεν τὴν θέσιν αὐτῶν. Ὁκοδόμησεν ἐκεῖ μέγα κονάκιον ἐκ λίθων οὐτινος οἱ θόλοι παραμένουσιν εἰσέτι ὄρθιοι ἐν μέσῳ ἀλσυλλίου ἐκ μυρσινῶν καί ἐκτεῶν, ἐκεῖ ἤρχετο καθ' ἕκαστον ἔτος ἵνα διέλθῃ τοὺς καύσωνας. Ὀλόκλη-

ρον τό χωρίον ἀνήκειν εἰς αὐτόν. Οἱ δέ καλλιεργηταί ἦσαν χριστιανοί. Παρέμεινε δι' οὗτος κύριος τούτου καί μετά τήν πτώσιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολιτεύματος, διότι ὑπηρεσίαι, πιθανῶς διαφορούμεναι, εἶχον κερδίσει εἰς αὐτόν τήν σουλτινικήν εὐνοίαν. Καί οἱ Αἰγύπτιοι ἅπαξ ἐκδιωχθέντες, οὗτος δέν ἐπέστρεψεν εἰς Κάϊρον, ἀλλ' εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα, ἀργότερον ἐγένετο μέγας Βεζύρης.

Οὗτος ἔζει εἰσέτι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀπεράντων Κρητικῶν περιουσιῶν αὐτοῦ. - ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ οὗτος εἶχε περικόψει τήν μερίδα αὐτοῦ καί ατυτοχρόνως τήν τοῦ ἀντιβασιλέως. Ὅτε ἐξεράγη ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1866 ἡ Πύλη προσέτρεξεν εἰς αὐτόν. Παρά τό μέγα γήρας αὐτοῦ, ἀπέστειλεν τοῦτον ἐπί τοῦ θεάτρου τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῆς. Ὁ Μουσταφᾶς ἦλθεν εἰς οἶραν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅμως ἀντιλαμβανόμενος καλῶς, ὅτι θᾶπτον ἢ βράδυον ἡ Κρήτη θά διέφευγεν ἐκ τοῦ Ἰσλάμ, ἔσπευσε νά πωλήσῃ τὰς περιουσίας αὐτοῦ. Οἱ θεοὶ καλλιεργηταί χριστιανοί ὑπῆρξαν καί οἱ ἀγορασταί. Οὗτοι ἐχρειάσθησαν νά ἐξεύρωσιν 6200 λίραι (140000 φράγκα γαλλικά) ἕως ἐδανείσθησαν μετ' ἐπιτοκίου 3% μηνιαίως, 36% ἔτησίως. Ἡ γονιμότης τῆς γῆς ταύτης καί ἡ λιτότης τῆς τροφῆς τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶναι τοιαύτη, ὅπου μετά τριάκοντα ἔτη μόλις τὰς τρεῖς ἐπαναστάσεις καί δύο ἐμφυλίους πολέμους παρά τήν τουρκικήν καταδυνάστευσιν καί τήν μουσουλμανικήν δολιότητα, οὗτοι ἀπλευθερώθησαν καί σχεδόν ἅπαντες ἔχουσιν οἰκονομίας εἰς τινα τράπεζαν τῶν Ἀθηνῶν.

Κατά τήν πρώτην ἡμέραν τῆς ὀριστικῆς ἀσφαλείας τό χρῆμα τοῦτο θά ἐπανέλθῃ. Αἱ οἰκοδομαί θά ἀνεγερθῶσιν, τὰ σχολεῖα, ἡ Ἐκκλησία καί τό κοινοτικόν κατάστημα . . . . . Ἦδη ἐζωσμένοι διὰ φυσιγγίων, φέροντες ὑποδήματα, ἔχοντες τόν χειμῶνα διάτρυτον ἐκ τῆς λαβῆς τοῦ ἐγχειριδίου, τό δέ ὕπλον Γκρᾶ κατά πλάτος τῶν γονάτων, οἱ χριστιανοί τοῦ Φουρναί ἀναμένουσι τήν ἐλπίζομένην αὐτήν ἡμέραν. Ἐν ᾧ δέ ὁ ἥλιος ὠριμάζει τὰς ἐλαίας αὐτῶν ἡ δέ Εὐρώπη ἀποκλείει τούς λιμένας αὐτῶν οὗτοι διέρχονται τὰς ἡμέρας αὐτῶν εἰς συζητήσεις καί διαλόγους ὑπό τήν σκιάν τῶν ἐλαιῶνων αὐτῶν ἢ ὑπό τό προστέγασμα τῶν μικρῶν καφενεῖων αὐτῶν. Τά δέ παιδιὰ μόνα συνεχίζουσι τήν ἐργασίαν. Τό σχολεῖον γίνεται ἐν ὑπάιθρῳ. Μολλοί γέροντες ἀφήνουσι κατά διαστήματα τήν ομάδα τῶν ἀνδρῶν καί μεταβαίνουσιν ἵνα καθίσωσιν ὀκλαδόν πρό τοῦ διδασκάλου, ὅστις ἀναγιγνώσκει μεγαλοφώνως φράσιν πρός φράσιν ἐν κεφάλαιον ἐκ τοῦ Στράβωνος, ἡ δέ τάξις ἅπαντᾶ ἐν χωρῷ " Δέν πρέπει νά ἀμφιβάλη τις ,

ὅτι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν διὰ μίαν πόλιν εἶναι ἡ Ἐλευθερία. Μόνη ἡ ἐλευθερία δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κατοχὴν τῶν ἀγαθῶν. Ἐν τῇ δουλείᾳ τὰ πάντα ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀθρόους καὶ οὐδέν εἰς τοὺς πολίτας. Καὶ ἐκ τῆς ἐλευθερίας γεννᾶται ὡσαύτως ἡ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ ὁμόνοια βασιλεύει πάντοτε μεταξύ ἐκείνων οἵτινες διαβιοῦσι σωφρόνως καὶ λιτῶς. "Ἄνευ ἐπιθυμίας νὰ καταδυναστεύσωσιν ἢ νὰ ἐπισκευάσωσιν τὸν γείτωνα αὐτῶν .... Τοιαύτη ἦτο ἡ θεμελιώδης ἰδέα πασῶν τῶν Κρητικῶν συναλλαγματικῶν διατάξεων". Ἡ κεφαλὴ τοῦ χωρίου τυγχάνει νεαρός τις νομικός, ἄρτι ἐξελεθὼν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου. Οὗτος τυγχάνει ἐκτιμώμενος ὑπὸ πάντων ἐπειδὴ ὁ πατήρ αὐτοῦ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ ὑπῆρξαν οἱ ἀπελευθερωταὶ τοῦ τόπου καὶ οἱ διαπραγματευθέντες τὸ δάνειον διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν γαιῶν. Ἀκούεται δὲ ἐπειδὴ οὗτος ὁμιλεῖ ὠραιότατα. "Δέν εἴμεθα εἰ μὴ βάρβαροι, δυστυχῶς Ἑλληνότουρκοι, λέγει ὁ γέρον ἱερεὺς μετὰ σοβαρὰς ταπεινότητος. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἔχουν στερήσει πάντοτε σχολείων καὶ φώτων. Ἄλλ' αὐτός εἶναι εἰς Ἑλλην πεπαιδευμένος." Πράγματι ὁ Ἑλλην οὗτος ὁμιλεῖ μίαν Ξενοφώντιαν Ἑλληνικὴν, ὀλίγον σχολαστικὴν, ἀλλὰ θαυμασίως διαυγῆ καὶ ἄκριβῆ, μετὰ συλλογισμῶν, εἰς σχήματα καλῶς συγκεκρατημένων μετ' ἐπιρρημάτων καὶ συνδέσμων. Ἐκάστη τῶν αὐτοῦ φράσεων τυγχάνει μίαν συμμετρίαν καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ συλλογισμοῦ ὃν οὗτος ποιεῖται ἐκφράζει κατὰ βάθος τὴν Ἑλληνικὴν ἰδιοσυγκρασίαν.

Οὗτος εἶναι Βουλευτὴς ἐν τῇ Κρητικῇ Ἐθνοσυνελεύσει. Τυγχάνει πολιτευόμενος, εἰς τῶν Κρητῶν τούτων τῶν πολιτευομένων οὗς ἡ Εὐρώπη καταρᾶται καὶ αἱ ἡμέτεραι ἡμερίδες καταγγέλουσιν εἰς τὴν δημοσίαν ἀγανάκτησιν. διότι ἡ ἐπίσημος Εὐρώπη, ὅταν οἱ λαοί, παρ' αὐτῇ ἢ παρὰ τῇ γείτῳνι, εὐθύνονται ἐν κινήσει, δέν βλέπει αὕτη ποτέ, ἐν τῇ κινήσει τοῦ πλήθους, εἰ μὴ τὸν θόρυβον τῶν ταραξιῶν τινῶν. Ἐάν δὲ ὁ ποταμός θραύσῃ τὸ φράγμα αὐτοῦ, ἐκεῖνη κατηγορεῖ πάντοτε τὰς δύο πρώτας σταγόνας, ὡς ὑπαιτίους διὰ πᾶσαν τὴν ζημίαν.

Ἡ Κρήτη γεννᾶ πολιτικούς, τὰ πλήθη γεννοῦν ὀδηγούς, ὅπως ἡ ἀχλαδέα καὶ ἡ μηλέα παράγουσι τοὺς καρπούς αὐτῶν. Τοῦτο δέν εἶναι σφάλμα τῶν Κρητῶν, ἂν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν σύμπεσεν ὁ τύπος εἶχεν φεμωθῆ, πᾶσα τέχνη τοῦ λόγου προγεγραμμένη ἢ καταδιωκωμένη πᾶσα ἐπιστήμη ὑποπτος ἢ ἀδύνατος, πᾶσα παραγωγὴ τέχνης ἀπηγορευμένη ἢ ἀφωρισμένη, πᾶσα γραφὴ ἐξηλεγμένη ἢ ἐξαφανιζομένη. Ἡ λίαν ὑψηρὰν διάνοιαν καὶ ἡ ἡμιανάπτυξις τῶν νέων τούτων Ἑλλήνων δέν εὐρίσκουσιν εἰ μὴ ἐν μέσῳ ἐκδηλώσεως, τὸν λόγον καὶ ἓνα σκοπὸν τῆς δραστηριότητος τὴν πολιτικὴν. Ἀλλαχοῦ δύναται τις νὰ συγφ

γράφη, νά λιθογραφῆ, νά ζωγραφῆ, νά μελετᾶς νά φιλοσοφῆ, ἕκαστος κατά τήν
δρεξίν αὐτοῦ ἀκολουθεῖ τήν κλίσιν τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἐνταῦθα ἡ πολιτική
εἶναι τό μόνον ἐλεύθερον στάδιον, ἡ μόνη πνευματική ἀπασχόλησις ἣτις προσφ
φέρεται εἰς τά ἄτομα καί ἣτις ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς πατριώτας. Διότι ἡ πολι
τική εἶναι ὡσαύτως ὁ μόνος τρόπος νά ὑπηρετηθῆ ἡ Πατρίς." Ἄλλην πατρίδα,
ἔχουσιν τάς ἐπιστήμας, τάς τέχνας καί τά ὄπλα. Ἡ ὀρθόδοξος Κρήτη, ἀπό ἑνός
αἰῶνος δέν ἐσώθη ἐκ τῆς ἐκμηδενήσεως εἰ μή διὰ τῆς πολιτικῆς. Οἱ πολιτικά
εὔρον ἀναμφιβόλως εὐχαρίστησιν καί κενοδοξίαν εἰς τάς Κρητικὰς ἐπαναστά
σεις. ὅμως γνωρίζομεν ὁμοίως ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Κρήτη εὔρεν ἐν αὐταῖς τό ὄ
φελος καί τήν σωτηρίαν.

Ἐάν ὁ ἀρχηγός, ὁ καπετάνιος, τοῦ Φουρναί εἰσακούεται τώρα τοῦτο εἶ
ναι ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ, ἀπό πατρός ἕως υἱοῦ, ἠργάσθη ἐν ταῖς κοιναῖς ἐπι
ποθέθεσι καί ὅτι, ὀπισθεν τῶν ὀδηγῶν τούτων, ὁ Κρητικός λαός, ὅστις εἶχεν
ὀποχρεωθῆ νά καταφύγη ἐπὶ τῶν ὕψηλῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων, κατῆλθεν, σταδιακῶς
πρός τόν πλοῦτον καί πρὸς τήν ἔλευθερίαν .... Εἶναι ὡσαύτως, ὅτι, οὔτε οὔ
τος, οὔτε οἱ πρόγονοι αὐτοῦ διεχώρησαν τήν θέσιν αὐτῶν καί τά ἀτομικά συμ
φέροντα αὐτῶν, ἐκ τῆς θέσεως καί τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ. Καί οἱ Ἐνετοί
ὁμοίως δέν εἶχον εὔρει ἐν τῇ νήσῳ ἕξ ἐκείνων οἵτινες θά συνετέλουσαν νά συ
σταθῆ ἡ τάξις τῶν κατοχικῶν, τυρανίστους γηγενεῖς. Οἱ Τοῦρκοι μάτην ἐπεχει
ρησαν, ἵνα κολακεύσωσιν, καί ἀπειλήσωσιν. Συνήντησαν οὔτοι πάντοτε ἐπίσης
φυχὰς ἐλευθέρας καί ἀνεξαρτήτους, αἵτινες ἐπροτίμων, παρά τό προσωπικόν κέ
ρδος ἐντός τῆς δουλείας, τήν ἔλευθερίαν ἐν τῇ πόλει καί ἀφιλοκερδία, ἐπρο
τίμων οὔτοι τήν ἐν τῇ πάλῃ καί φιλοκερδία ἔλευθερίαν ἀπό τήν ματαιότητα
καί τήν φεφῆ δόξαν κατ' ἀποπίμῃσιν τῶν προγόνων καί τῆς ἠρωϊκῆς συνθηείας
τί σημαίνουν πάντα ταῦτα τά προσωπικά αἴτια; Οἱ πολιτικοί οὔτοι εἶχον νά
κερδίσωσιν περισσότερα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Τοῦρκου. Τούς ἀγρούς τούτους οὐς
οὔτοι ἐργάζονται νῦν, ἵνα κατακτήσωσι διὰ τόν λαόν, θά εἶχον αὐτούς οὔτοι
οἱ ἴδιοι ἀκόπως, ἀποκτήσει δι' ἑαυτούς.

Ὁ ἀρχηγός τοῦ χωρίου, ὁ Καπετάνιος, ἐν τῇ μέσῃ τῶν πολεμιστῶν, τῶν ἐ
κλωσμένων διὰ φυσιοφυλοθηκῶν καί φερόντων μαχαίρας καί ὄπλα μετά χρυσῶν
ἠλων, ἐπεξηγεῖ εἰς ἡμᾶς τάς ἐπιθυμίας τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ ἡ Ἐνωσις μετά τῆς
Ἑλλάδος εἶναι ἀδύνατος, οὔτοι θά ἀποδεχθῶσι τήν αὐτονομίαν οἵαν εἰ Νάυαρ
χοι ἔχουσιν ὀποσχεθεῖ, δηλαδή πλῆρην, οὐχί πλέον Τουρκικός Στρατός, οὐχί
πλέον ὑπάλληλοι Ὄθωμανοί. Ἐν Σύνταγμα δοθέν παρά τῆς Εὐρώπης καί εἰς Κυ
βερνήτης Εὐρωπαϊῶς. Εἰ δέ μή ἔχουσιν οὔτοι λάβει τήν ἀπόφασιν διὰ τήν ὑπερ

τάτην αντίστασιν, εἶναι ἀρκετόν νά ἴδῃ τις τοὺς ἐξοπλισμοὺς αὐτῶν καί τήν διαμόρφωσιν τῆς χώρας αὐτῶν ἵνα προσμετρήσῃ τήν ἀποτελεσματικότητα τῶν ἀπειλῶν αὐτῶν .

Ἐκ τοῦ Φουρνέ μέχρι τῶν Λάκκων, ἔνθα μέλλομεν νά καταλύσωμεν, ἡ ἐν μέσῳ βουνῶ ὁδός δέν εἶναι εἰ μὴ συνέχεια λαϊμῶν καί κλιτύων ἀποτόμων καί βράχων κρημνοδῶν. Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς πελωρίου ἀσβεστολιθικῆς μάζης, ἡτις ἀνυφοῦται μέχρις οὐρανοῦ τὰ 2500 μέτρα τῶν Λευκῶν Ὀρέων, ὅλη ἡ κεκλιμένη αὐτῆ περιτοχή δέν εἶναι εἰ μὴ σωρός σχιστολίθων καί ἀργιλοτιτάνου, ἔνθα ἡ σμίλη τῶν χειμάρων ἐνέσκαφεν καθέτους αὐλακας διήνοιξε χωάνας, ἐνεβάθυνε πτυχάς ἐλόξευσε κορυφογραμμάς καί ὀβελίσκους ὀξεῖς ἐπὶ τοῦ ὕψους τῶν ὀρέων καί ἀφῆκε παντοῦ ἔχνη, ὡς ἀποτυπώσεις τοῦ ἔργου τοῦτου, ἐπὶ τῶν καταρρευσάντων γιγαντιαίων ὄγκων.

Ἡ καταρρεύσασα κλιτύς μόλις ἐκ κομαρεῶν καί σχίνων σκέπτεται, ὁ δέ ὀρομίσκος, ὡς ἱμάς, ἐλίσσεται, ἀτελευτήτως καί ἀνέρχεται καί κατέρχεται εἰς τό βάθος τοῦ χειμάρρου, ἵνα καί πάλι ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς ὀξεῖας τομῆς μιᾶς κορυφογραμμῆς, ἀνηρτημένοι ἐπὶ τῆς περιφερείας μιᾶς χωάνης οἱ Λάκκοι εἶναι εἰς ὑψόμετρον πλεόν τῶν 500 μέτρων καί οὐδέν μαρτυρεῖ τήν ὑπαρξιν αὐτῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δένδρων. Αἱ διακόσμοι οἰκίαι, αὐτῶν δέν διακρίνονται ἐκ τοῦ ἐδάφους. Δέν εἶναι δέ αὐταί εἰ μὴ οἰκίσκοι πενιχροί, ἡμιλυπόγειοι ἐντός τοῦ βουνοῦ ἐσκαμένοι καί κεκαλυμμένοι ὑπὸ στέγης χώματος πεπατημένου - κύβοι κιτρίνου ἀργίλλου, ἐξεροχόμενοι ἐκ τοῦ κιτρίνου ἐδάφους, ὅπερ περιβάλλει αὐτούς καί ἐκ τῆς κιτρίνης κλιτύος ἡτις δεσπόζει αὐτῶν, οἱ οἰκίσκοιοῦτοι εἶναι διεσπαρμένοι ἀνά εἰς ὑπὸ τήν σκιάν τῶν ἐλατῶν καί τῶν ἐλαιῶν. Ὅλοι οἱ ὅποιοι οὗτοι οἰκίσκοι διαιροῦνται εἰς δύο διαμερίσματα, ἐν μαγειρεῖον μέλαν ἐκ τοῦ καπνοῦ, φῖρδην-μίγδην, κινουῦνται παιδιᾶ καί χοιρίδια, καί μία αἰθουσα τετράγωνος, λευκανθεῖσα δι' ἀσβέστου ἐντός τῆς ὀρείας καί εἰς τινά γωνίαν αὐτῆς μία μακρά καί εὐρεῖα ἐξέδρα κεκαλυμμένη ὑπὸ ταπήτων καί δερμάτων προβάτων, χρησιμέυει ὡς συζυγική κλίνη εἰς τὰ ζεύγη ταῦτα τῶν γιγάντων. Οἱ ὀρεσίβιοι οὗτοι εἶναι ὑψηλοτάτου ἀναστήματος, ὁ δέ γάμος καί διὰ τοῦς προγόνους αὐτῶν ἦτο ἡ μεγίστη ἀπασχόλησις τῆς ζωῆς. Τά χωριά αὐτῶν εἶναι πλήρη παιδείων, ἄτινα, ἐνδεδυμένα καί ὑποδεδεμένα, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν, φέρουσι μακράν μάχαιραν ἐν τῇ ζώνῃ καί μετ' εὐχαριστήσεως ἐπισυναίπτονται φυσιγγιοθηκῶν. Τό βουνό μετὰ τῶν χορτονομῶν καί τῶν ὀλίγων ἐλαιοδένδρων αὐτοῦ δέν θά ἠδύνατο νά διαθρέψῃ τόσας πολυαρίθμους οἰκογενείας, ἐάν, ἐν ἐκάστη γενεᾷ, οἱ νεώτεροι δέν κατήρχοντο πρός τήν πεδιάδα ἢ

δέν ἀπεδήμουν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Αἴγυπτον καὶ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς χάρ-
ρας. Ἀπεσύρατε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Μουσουλμάνους Βέηδες. Πρὶν ἡμῖς
αἰῶν παρέλθῃ αἱ πεδιάδες θέλουσι πληρωθῆ χωρίων Χριστιανικῶν, αἱ δὲ ἀκταὶ
θά ἔχουσι πλεγμυρίσει πόλεων Χριστιανικῶν. Ἡ Κρήτη θά γίνῃ ἐκ νέου ἡ
νῆσος τῶν ἐκατῶν πόλεων.

Μία ἰσόπεδος ἐπιχωμάτωσις ἐκκαθατισθεῖσα φέρεi εἰς πῶς τὰ θεμέλια
μεγάλῃς τινός ἐκκλησίας, κατὰ τὸ ἡμισυ οἰκοδομηθεῖσα καὶ ἦν τὰ τελευταῖα
γεγονότα ἔχουσι διακέφει καὶ ἡ ὁποία πιθανῶς δέν θέλει ποτέ ἐπαναληφθῆ,
δεδομένου ὅτι οἱ Λάκκοι δέν θά εἶναι πλέον εἰ μὴ μία μικρά κώμη ἐρημοθη-
σομένη μόλις ὁ πόλεμος θά ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς χριστιανούς νά συνεχίσωσι
τὴν κἀθοδὸν αὐτῶν πρὸς τὴν πεδιάδα. Μετὰ τὸν κατακλυσμόν, λέγει ὁ Πλάτων,
οἱ ἄνθρωποι, καταφυγόντες ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρέων διῆγον ἐκεῖ ζωὴν ἀγρῶ-
αν, μακρὰν τῶν πεδιάδων ἔνθα πάντοτε ἐφοβοῦντο οὔτοι ἐπιστροφὴν τῶν ὑδά-
των. Μία δὲ δευτέρα ἐποχὴ ἠνοίχθη δι' αὐτοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν ὄρέων,
ὅταν οὔτοι ἔλαβον θάρρος ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν πεδιάδων αἰτινες ἤρχησαν νά ἐκ-
κινουῦνται. Ἡ τρίτη ἐποχὴ ὑπῆρξεν ἡ τῶν πόλεων. Ἐν ταῖς ἀπεξηρασθεῖσαις
πεδιάδαις ἰδρῦθησαν τὰ ἄστυ. Οἱ Νόμοι καὶ τὸ ἐμπόριον ἐγκαθιδρῦθησαν καὶ
αἱ ἀρχαιόταται πόλεις, ὧν βλέπομεν εἰσέτι τὰ κείφανα ἐπὶ τὰ ὕψη τῶν βου-
νῶν, ἐγκατελήφθησαν."

"Ὅλαι αἱ κορυφαὶ αἰτινες δεσπόζουσι τῆς χωάνης τοῦ χωρίου φέρουσι
ὡσαύτως κτιρια κατὰ τὸ ἡμισυ κρημνησθέντε. Ταῦτα εἶναι τὰ ἐρείπια δεκατε-
σσάρων φρουρίων ἅτινα οἱ Τούρκοι ἀνήγηρον ἵνα συκρατήσωσι τοὺς Λακκιώτας
μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1866 καὶ ἅτινα εἶχον ἐπανδρώσι μέχρι τοῦ παρε-
λθόντος ἔτους. Οἱ Λακκιῶται ὑπῆρξαν ἀπὸ ἐνός αἰῶνος οἱ μέγαλοι πταῖσται
τῶν ἀνταρσιῶν. Ὁ Χατζῆ-Μιχάλης εἶναι Λακκιώτης. Ὁ Χατζῆ ἐμιχάλης ὠργάνω-
σε τόσας ἐπαναστάσεις, ἐφόνευσε τόσους Τούρκους καὶ εἶναι φίλος τῶν Ρώσ-
ων. Ἡ φήμη αὐτοῦ πληροῖ τὰ ἔρη. Τὰ λαϊκὰ ἄσματα φέρουσι ἐπάνω εἰς αὐτόν
τὰ κατορθώματα τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ὡς καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Εἶναι ὁ ὑψηλλέ-
τερος καὶ ὠραιότερος τῶν Κρητῶν, διότι, ἀπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ἡ ὠραιότης εἶναι
ἡ πρώτη ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων ἡρώων.

Νά δῆτε τὸν Μιχάλη

Τὸ ὄμορφον Παλλικᾶρι (Σ.Μ. Ἑλληνικὴ ὀρθογραφία ἐν τῷ πρωτοτύπῳ)
εἶναι ὁ ἀνδρειότερος, κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον, ὅταν τὰ σώματα κατῆ-
λθον πρὸς τὰ Χανιά, οὔτος ἐκάλπαζεν ἐπὶ κεφαλῆς περὶ τὰ ἐκατόν μέτρα ἐμ-
πρὸς. Καὶ ἀπ' ὅλον τὸ βουνόν ἐβλεπον τὸ Ρωσικόν αὐτοῦ καλυμμα τῆς κεφαλῆς

Καί ὅτε οὗτος ἀφίχθη πρὸς τῶν γραμμῶν ἔρριψεν τὸ κάλυμμα αὐτοῦ ἐναντίο τῶν Τούρκων καί ἐκραυγασεν πρὸς τοὺς "Ἕλληνας." Ποῖος θά μοῦ τὸ ἐπαναφέρῃ;" ἄλλ'ὁ συνταγματάρχης Βάσσος ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅπως παραλάβωσι τοῦτο .....

Εἶναι ὁ πλουσιώτερος: οὗτος ἔχει χρυσῆν σπάθην, χρυσᾶ πιστόλια καὶ ζώνας καὶ φυσιγγιοθήκας πεποικιλμένας ἐκ χρυσοῦ. Ὁ Ψάρος χορηγεῖ εἰς αὐτόν ἡμερησίως ἓν ναπολεόνειον χρυσοῦν, τριάκοντα ναπολεόνια χρυσᾶ κατὰ μῆνα, ἅτινα διανέμει μεταξὺ τῶν πτωχῶν, προπαντός μεταξὺ τῶν "καλληκαριῶν" τὰ ὅποια κατέχουσι τὸ βουνόν ἵνα ἀποφύγῃσι τὴν ὄργην τῶν Τούρκων.

Ὁ Ἰερεὺς τῶν Λάκκων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποῖου ἐφυλοξενήθημεν ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ὀλόκληρον τὴν νύκτα διηγούμενος εἰς ἡμᾶς τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Χατζῆ-Μιχάλη. Ὄταν δὲ συγχαίρωμεν αὐτόν διὰ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ ἕπερ ὑπερβαίνει τοὺς ἕξ πόδας, οὗτος ἀπαντᾷ μετριοφρόνως, μεταβῆτε πρῶτον νὰ ἴδῃτε τὸν Χατζῆ Μιχάλην, ἵνα γνωρίσητε τί ἐστὶ εἰς ἀληθείᾳ Κρής.-

Ἄλλὰ ποῦ εἶναι ὁ Χατζῆ - Μιχάλης;

Οὗτος δὲν εὐρίσκεται πλέον εἰς τοὺς Λάκκους. Ἄνεχώρησεν ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν. Διστάζουσι δὲ ἵνα ὑποδειξωσιν εἰς ἡμᾶς τὸ κρησφύγετό αὐτοῦ. Φιλοξενοῦντες ἡμᾶς ἀπῆλθον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς καὶ ἐπισθεν τῆς θύρας ἕστησαν τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ Κρητὸς Βουλευτοῦ, ὅστις εἶχεν ἡμᾶς ὀδηγήσει πλησίον αὐτῶν. Οἱ τέσσαρες οὗτοι Γάλλοι δύο πᾶσαι πολῖται καὶ δύο στρατιωτικοί, τί θέλουσιν, ἄραγε τὸν Χατζῆ-Μιχάλην; Ὁ Βουλευτῆς, ἐν ἰσῆ ἀμυχανίᾳ ὡς καὶ οἱ λοιποί, σκεπτόμενος ἀπὸ πρῶτος νομίζει οὗτος νὰ ἐνῆ συλλάβῃ τὴν ἐξήγησιν. Ὁ πρεσβύτερος τῶν πολιτῶν ὁμιλεῖ τὴν Ἑλληνικῶν, εἶπεν οὗτος. Ἐγὼ εἶχον πιστεύσει, ὅτι οὗτος ἦτο ὁ διερνηνεὺς τῶν ἀξιωματικῶν. Ὅμως ὅταν οὗτος ὁμιλεῖ οἱ λοιποὶ ἀκούουσι, καί, ὅταν οὗτος τρώγει, οὗτοι προσφέρουσιν εἰς αὐτόν πρῶτον πόν δίσκον. Ἄρα οὗτος δὲν εἶναι ὑπρέτης, ἐξ ἄλλου ὁ εἰς τῶν ἀξιωματικῶν φέρει ὑποδήματα ἐκ δέρματος λάμποντες καὶ ἱκευεὶ κέλητα ὠραιότατον. Μοῦ εἶπεν δὲ ὅτι οὗτος ὀνομάζεται ΝΤΕ ΣΑΙΝ ΜΩΡΙΣ. Τούτο εἶναι ὄνομα ἀριστοκρατικόν. Ὅλοι οἱ πρίγκιπες αὐτῶν ὀνομάζονται Ντ. Ὁρλεὰς ἔ Ντέ Σαμπύρ. Λοιπὸν ξεύρτε ὅτι ἔμφ Γαλλίᾳ ὑπάρχουν δύο κόμματα. Ὁ λαός ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ πολιτικὴ ἢ ὁποῖα κυβερνᾷ καὶ οἱ πρίγκιπες, οἵτινες εἶναι ἐν τῷ στρατεύματι τὸ ὁποῖον πολεμᾷ. Φαντάζομαι λοιπὸν ὅτι τὰ δύο αὐτὰ κόμματα ἐπιθυμοῦσι ἵνα συμφωνήσωσιν καὶ πακτοποιήσωσι τὰς ὑποθέσεις ἡμῶν. Ταῦτα ἀπέστειλον δύο πράκτορας τοῦ λαοῦ καὶ δύο

πράκτορας τῶν πριγκίπων οἵτινας θά πληροφορήσωσι αὐτά. Καί εἶναι πάντοι ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ λαοῦ, καθὼς τοῦτο συμβαίνει πάντοτε, "Ὅστις εἶναι ἀρχηγός.

Ἄλλὰ, εἶπεν ὁ δύσπιστος ἱερεύς, διάτί νά ἀποστείλωσιν εἰς ἡμᾶς δύο πράκτορες ἐξ ἐκάστου κόμματος; Εἰς μόνον θά ἦτο ἀρκετός.

Πόσον ὀμιλεῖς ἀπερισκέπτως, ἐπαναλαμβάνει ὁ Βουλευτής. Μήπως εἰς μόνον πράκτωρ τοῦ λαοῦ καί εἰς μόνον πράκτωρ τῶν πριγκίπων δέν, θά ἠδύναντο νά συμφωνήσωσι μυστικῶς, ἵνα τακτοποιήσωσι τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν καί ὀυχί τῶν κόμματος; Οἱ δύο νεώτεροι δέν εὐρίσκονται ἐδῶ εἰ μή δι' ἐπίβλεψιν. #t=#π

Αἱ ἐπεξηγήσεις αὗται ἐπεισαν τό ἀκροατήριον. Καί ἐπιστρέφουσιν τότε πλησίον ἡμῶν. Ἀύριον θά ἐδηγήσωσιν ἡμῶν πλησίον τοῦ Χατζῆ-Μιχάλη.

Ἄλλὰ ποῦ εἶναι αἰκόν οὗτος;

Οὗτος εἶναι, ἐπαναλαμβάνει τέλος ὁ ἱερεύς, - καί οἱ πάντες οἱ τηρῶσι σιωπὴν θρησκευτικὴν- οὗτος εἶναι ἐπάνω, εἰς τό Βουνόν, ἀπὸ ἑκτῶ ἡμερῶν. Οὔτε τρώγει, οὔτε πίνει πλέον. Κλαίει καί σκέπτεται.

II.

Ἐπί τῆς πλευρᾶς ὑψηλῶν καί τραχέων ὄρεων, διά τινος δρομίσκου ἐν εἶδει κλίμακος, ἀνερχόμεθα πρὸς τὸν Χατζῆ-Μιχάλην. Αἱ τελευταῖαι οἰκίαι τῶν Λάκκων φαίνονται νά σημειώνουσιν τό μέτωπον τῶν κατοικουμένων ἐδαφῶν. Ἔως ἐκεῖ ἐλαίαι καί καρυδέαι, ἄμπελοι συγκρατούμεναι ὑπὸ μικρῶν τείχων, καχεκτικοί ἀγροί σίτου, σπιβάδες καστανεῶν ἢ πλατάνων πτυχαί σκιεραὶ πλησίον πηγῶν ὡς κλίμαξ, ἐξετίθεντο ἐπὶ τῆς ἀργυλλώδους ἐρθραῆς πλαγιᾶς.

Ἐψηλότερον, ὑπάρχει ἐν σεληνιακόν τοπίον ἐκ λίθων ὑποκυάνων ^{καί} ἀργύλων κυανῶν, ἐκ γυμνῶν βράχων καί ἀργιλοτιτάνων λίθων, ἀνευ ἄλλης ζωῆς, πλήν τῆς ἐξανθήσεως τῆς πέας καί τὸν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις σκληρόν κοντόν, καί τὴν ἀχράν ἄνθησιν, ἐνός ἀσφοδέλου λευκοῦ καί θλιβεροῦ ἄνθους τῶν νεκρῶν. Καί αἱ αἴγες εἰσέτι δέν εὐρίσκουσιν πλέον ^{τῆν} βοσκήν αὐτῶν ἐντός τῶν βράχων τούτων. Εἶναι μία κατάπληξις, ἀνά πᾶν βῆμα ἢ ἀναρρίχησις τῶν ὑπερυγίων ἡμῶν ἐν μέσῳ τῶν σωρῶν αὐτῶν τῶν λίθων ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀποτέμου τούτου τείχους. Κλίμαξ ἐλικοειδής, ρύαξ ἐκ χαλίκων, δρομίσκοι ἀργιλοτιτάνων, κλίμαξ λιθόστρωτος ἢ ἀτραπός ὀλόκληρος δέν εἶναι εἰ μή συνέχεια καθιζήσεων καί ὀλισθηῶσεων ἄνθα οἱ ἡμίονοι ἡμῶν ἐλίσσονται ἀνέπως.

Κατά τὸ 1866, ἵνα κυριεύσῃ τὴν Κρήτην ὁ Τουργικὸς στρατός ἐχρειάσθη ὡς ἄνω ἀνέλθῃ μέχρι ἐδῶ. Οὗτος ἤρχισεν εἶναι ἀληθές, καίων τὸ δάσος καὶ ἀποπνίγων τὸ κρησφύγετον διὰ καπνοῦ. Οἱ πυρποληθέντες κορμοὶ ἐλυκάνθησαν ὑπὸ τῶν χειμῶνων καὶ εὗρισκονται εἰσέτι στραβλοὶ περίξ τῶν κορυφῶν. Ὅμως ἐχρειάσθησαν πλέον τῶν ἑξ μηνῶν καὶ περισσότερον τῶν ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν, ἵνα φθάσῃ μέχρι τοῦ κεντρικοῦ καταφυγίου, μέχρι τοῦ κλειστοῦ ὄροπεδίου τοῦ Ὀμαλοῦ, ἐνθα κλαίει καὶ συλλογίζεται ὁ Χατζῆ-Μιχάλης, χίλια διακόσια μέτρα ὑπεράνω τῆς θαλάσσης.

«**ΟΜΙΛΟΣ ΜΕΜ ΠΕΜΟΑΚΔΙΤ ΑΡCΕΡΕ** >> ἔλεγεν ὁ Ἐνετὸς Μπονουτελμόντε "Ὀμιλος ὃν οὐδεὶς τολμᾷ νὰ προσβάλλῃ "Οἱ ὄρεσίβιοι ἔζων ἐκεῖ" ἄνευ στέγης καὶ ἄνευ γεωργίας, ἄνευ ἄλλης ἐργασίας, εἰ μὴ τὴν ὑλοτομίαν τῶν κυπαρίσσων καὶ τὴν φύλαξιν τῶν αἰγῶν. Σκληροὶ ἐν πολέμῳ, ὑψηλοῦ ἀναστήματος, εὐκίνητοι ἐν μέσῳ τῶν βράχων φθάνουσιν ἕως ἑκατὸν ἐτῶν μὴ γνωρίσαντες ἀναπηρίας." Καὶ τὰ γράμματα τῶν Ἐνετῶν ὑπάρχουν προσθέτουσι ὅτι οὕτως οὐδέποτε κατάβαλον φόρον καὶ ὅτι, ἂν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ σπεύρειν, ἡ γενομένη ἐπὶ τῆς Δημοκρατίας, ἐγενέτο σεβαστὴ ἐκεῖ παρ' αὐτῶν, τοῦτο συνάγεται ὅτι ἡ πεδιάς καλύπτεται ὑπὸ τῆς χιόνος ἐπὶ ἑξ μηνῶν.

Ὁ Χατζῆ-Μιχάλης ἀνέβη ἐν τῷ Χριστιανικῷ ὄχυρῳ τῶν παλαιῶν ἡμερῶν, ὁ λαὸς κάτω, ἀναμένει, ὅ,τι τὸ ὄρος καὶ ἡ ἐρημιὰ θά βάλωσι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἥρωος. Ὁ Μίνως λέγει ὁ Στράβων, ἀνήρχετο ἕκαστον ἕνατον ἔτος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ἰδος, ἐκεῖ συνδιελέγετο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας μετὰ τοῦ Διός. Καὶ ἐκόμιζεν εἶτα εἰς τὸν λαόν θαυμασίους νόμους οὗς ὁ Ζεὺς εἶχεν ἀποκαλύψει εἰς αὐτόν.

Τὸ γυμνὸν ὄροπέδρον τοῦ Ὀμαλοῦ εὗρισκεται εἰς τὸ βάθος μιᾶς λεκάνης τὴν ὁποίαν περιβάλλουσι πανταχόθεν βουνὰ ἀπόκρυμνα. Ἡ πεδιάς αὕτη δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ ἡ ἀνάμνησις ἀρχαίας λίμνης. Τὸ ὕδωρ αὐτῆς διέφυγεν διὰ τῶν ὑπογείων ρωγμῶν καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μεγίστου σπηλαίου ὁπερ ἀνοίγει τὸ μέλλαν αὐτοῦ στόμιον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους. Ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἐν βαθύτατον ὕδωρ ἐκοιμᾶτο ἐκεῖ, ἡ ἰλύς ἐσωσφρευετο ἀόρατος ὑπὸ τὸ ἥρεμον καὶ διαυγές στρώμα, ὁ πυθμὴν τῆς λεκάνης παρέμεινεν ἐκ τούτου λεῖος καθ' ὅλοκληρίαν, ἄνευ ἄλλης ἀνωμαλίας ἐκτός γηλόφου, ἀρχαῖα νησίς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς λίμνης. Αὕτη εἶναι σήμερον εἰς βράχος ὄξυς, ἐν μέσῳ χωμάτων ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ Χατζῆ-Μιχάλης ἀκοδόμησεν μικράν τινα ἐκκλησίαν, ἵνα ἐκπληρώσῃ μίαν εὐχὴν (τάξιμον). Διότι κατὰ τὸ 1859 αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνέμενεν

οὗτος ἐντός ἐνός Φρουρίου τῶν λανίων τὴν ἀγχόνην. Τότε ὑπεσχέθη πρὸς τὴν Παρθένον μίαν μικρὰν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὄρεων. Ἡ Παναγιά ἐνεφανίσθη εἰς αὐτόν καὶ ὑπέδειξεν πρὸς τοῦτον λίθον τινά. Οὗτος ἀποφυλακισθεὶς ὠδήγει εἰς μυστικὴν διέξοδον. Καὶ οὕτω ὁ Χατζῆ-Μιχάλης ἐξέφυγεν τοῦ δημίου. Τὸ ναῖδριον τοῦτο μόνον εἶναι ὁρατὸν ἐντός τῆς πεδιάδος. Πέριε βασιλεύει μόνη ἢ ἡρεμία τῆς Ἀλπεικῆς ἐρημίας. Τὰ ὑψηλά ὄρη ἀνορθοῦσι τὸν ἐν εἶδει διαδήματος στέφανον αὐτῶν ἐντός τοῦ αἰθερίου θόλου. Γυμναί δένδρων αἱ κλιτύσσε αἱ βραχώδεις δέν ἔχουσι ἄλλο ἔνδυμα ἐκτός τοῦ φωτός. Ἡ πεδιάς, εἰς τὸ βάθος τοῦ δακτυλίου τούτου, ἔχει τετράγωνον τινὰ καλῆς σιτηρῶν, ἀγρίας τινὰς ἀχλαδέας καὶ τινὰς ἐκτάσεως ἀγρῶν ἐκ γεωμύλων. Δύο ποιμένες μετὰ τῶν μεγάλων ἀγέλων τῶν προβάτων αὐτῶν, φαίνονται νὰ εἶναι οἱ μόναι κάτοχοι αὐτῶν.

Ποῦ λοιπὸν εἶναι ὁ Χατζῆ-Μιχάλης; Εἰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἡμῶν ἔρριξεν πυροβολισμὸν, ἐξ ἐνός κύβου λίθων, μὴ κατεργασμένων ὅστις κρύπτεται ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ ὄρους καὶ ὅστις φαίνεται νὰ ἀποτελῆ ἐν σῶμα μετ' αὐτοῦ, εἰς ἄνθρωπος ἐξῆλθεν κύπτων τὸ γιγάντιον ἀνάστημα αὐτοῦ, τὸ λευκὸν σκιάδιον αὐτοῦ δηλοῖ τοῦτο. Εἶναι αὐτός "Φέρει οὗτος ὑποδήματα ἐκ δέρματος ἀγρίου ζώου, κατὰ τὸν Κρητικὸν τρόπον. Εἶναι ὅμως ὀδεδυμένος κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν συρμὸν διὰ μιᾶς ὀδυμασίας ἀπλῆς χρώματος φαιοῦ. Οὗτος παρατηρεῖ ἡμᾶς ἐν ᾧ ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς, ὁ ἄνεμος ραπίζει τὴν μεγάλην λευκὴν γενειάδα αὐτοῦ τὴν ὁποίαν οὗτος συγκρατεῖ διὰ συνεσταλμένων δακτύλων αὐτοῦ, ὑποδέχεται δὲ ἡμᾶς οὐχὶ μετὰ προσηνείας, ἔχων οὗτος τὸ μέτωπον ἀνήσυχον. Οἱ δὲ πρῶτοι αὐτοῦ λόγοι εἶναι οὐχὶ φιλικοί. Ἀκολουθῶς λέγει εἰς ἡμᾶς, ὅτι θὰ ἔχωμεν ἀπολέσει τὸν κόπον ἡμῶν, ἐάν πρῶτον δέν μεταβῶμεν, ἵνα ἴδωμεν καὶ ἀπολαύσωμεν τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Ὀμαλοῦ, τὰ στενά τῆς Συλό-Σκάλας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ αὐτοῦ, ὅστις καὶ ὀδηγεῖ ἡμᾶς πάραυτα, ἐν καλπασμῷ. Οὗτος δὲ μᾶς φέρει εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς πεδιάδος.

Τὸ στενὸν τοῦτο τῆς Συλό-Σκάλας εἶναι πράγματι ἐν θαῦμα. Ἀερίζει δὲ τὰς περιγραφὰς τὰς ὁποίας οἱ περιηγηταὶ ἔχουσι δώσει περὶ τούτου. Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ νομίζω, δύναται νὰ εἴδῃ τὸν ἐλιγγον, ὅσον τὸ χαῖνον βάραθρον τοῦτο ἔχει πλάτος ἑκατὸν μέτρων καὶ βάθος ὀκτακοσίων μέτρων καὶ εἰς τὴν πεδιάς ἀπολήγει ἀποτόμως. Ἄλλ' εἴμεθα ἐδῶ διὰ τὸν ἥρωα καὶ οὐχὶ διὰ τὸ ὄρος καὶ σπεύδομεν ἵνα ἐπιστρέψωμεν πλησίον αὐτοῦ, καθ' ὅσον καὶ ὁ ἄνεμος ἀξάνει, εἰς ἄνεμος παγερός βόρειος ἢ δὲ πεδιάς ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ ὄρους πληροῦται καὶ ἐκείνη φύχους.

Ὁ Χατζῆ-Μιχάλης καθήμενος, πρὸ τῆς θύρας τοῦ οἰκίσκου αὐτοῦ, ἐπὶ τινὰ λίθου, ποιεῖ ἐκ τοῦ μακρὰν εἰς ἡμᾶς σημεῖα φιλίας. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔχει γίνει ἤδη φαιδρὸν καὶ τὸ βλέμμα του ἄνευ θυμοῦ. Ἡ πλευσία αὐτοῦ γενεᾶς κυμματίζει εἰς τὸν ἄεραν. Καὶ δύο μικρὰ φυσιγγιοθῆκαι ἀνηρτημένα ἐπὶ τῶν ὤμων διασταυροῦνται, ὡς ἔψεις ἐπὶ τοῦ στήθεος αὐτοῦ. Ἡ ὑψηλὴ δερματίνη αὐτοῦ ζώνη, ἡ διὰ χρυσοῦ πεποικιλιμένη, ὑποβαστάζει ἕν ἀλόκληρον ὀπλοστάσιον μαχαιρῶν καὶ πιστολίων. Καὶ στηρίζων τὸν τεταμένον αὐτοῦ βραχίονα ἐπὶ τινος βαρέος Γκρῦ, τοῦ ὀπίου ὁ ὑποκόπανος εἶναι λαξευμένος καὶ ἡ κἀνη ἐπενδεδυμένη δι' ἀργύρου, ὑποδέχεται ἡμᾶς φιλοφρονέστατα. Ὁ θυμὸς αὐτοῦ ἤδη ἔχει παρέλθει. Θὰ ἐνθυμούμεθα δὲ πάντοτε ὅτι δέν ἐπιτρέπεται ποτέ νά εὐρισκόμεθα ἄλλως ἀπροόπτως ἐνώπιον ἐνός ἥρωος χαλαρῶς ἐνδεδυμένου.

Ἡ κατοικία αὐτοῦ ἔχει κατασκευασθῆ ἐκ λίθων ἀκατεργάστων κεκαλυμμένων ὑπὸ πέας καὶ ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων τοίχων μετὰ μιᾶς θήρας καὶ μιᾶς στέγης ἐκ πατημένου χώματος. Ἐν ἀνάβαθρον ἐκ λίθων κεκαλυμμένου δι' ἐνός τάπητος, τρεῖς λίθοι διὰ τὴν ἐστίαν, μία στάμνα ὕδατος, μία μικρὰ τράπεζα μετὰ δύο καθισμάτων, ἐξ ξύλου, ἀρκοῦσιν εἰς τὸ ἀγροτικόν αὐτῆς μεγαλεῖον. Ὑπὸ τὴν λίαν χαμηλὴν ἄροφὴν, ὁ ἥρωος δέν δύναται νά ἴσταται ἔρθιος εἰ δὲ κατακαπνισμένοι δοκοὶ ρυπαίνουσιν, τὸ ὠραῖον αὐτοῦ λευκὸν σκιάδιον (κασκέτην). Οἱ πάντες ἐλάβομεν μέρος εἰς τὸ ἐκ τυροῦ, γάλακτος, μέλιτος, καὶ γεωμύλων γεῦμα αὐτοῦ.

Ὁ Χατζῆ-Μιχάλης εἶναι πλέον τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν. Τὰ πρῶτα αὐτοῦ κατορθώματα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1855, ὅτε οὗτος φόνευσεν ἕξ Τούρκους οἵτινας ἐκραύγαζον "κᾶω οἱ Ρῶσοι". " τὴν ἡμέραν τῆς καταλήψεως τῆς Σεβαστεουπέλεως. Ἀκολούθως ἐνήργησεν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1858 καὶ τὴν τοῦ 1866. Νῦν δὲ τὴν παροῦσαν. Ἀλλὰ σκέπτεται ὅτι εἶναι αὕτη ἡ τελευταία.

" Ἐάν ἡ Εὐρώπη αὐτὴν τὴν φορὰν δέν τακτοποιήσῃ τὸ Κρητικόν ζήτημα οὔτοι (οἱ Κρῆτες) δέν θὰ ἔχωσι πλέον εἰ μὴ νά λάβωσι τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ ρίξωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπειτα θὰ βαδίσωσιν εἰς τὴν σφαγὴν ὑπὸ τὸν Τουρκικόν στυλέτιον ἢ τὸ Εὐρωπαϊκόν τηλεβέλον. Ἀλλὰ τὴν ἐλπίδα ἔχει οὗτος εἰς τῶν λόγον τῶν Ναυάρχων " Ἀποῦ οἱ ναῦρχοι ἔδωκαν τὸν λόγον τῆς τιμῆς αὐτῶν, ὡς καὶ τὴν ὑπογραφὴν αὐτῶν, δέν θὰ ἐγκαταληφθῆ πλέον ἡ Κρήτη εἰς τὴν καλὴν διάθεσιν τοῦ Σουλτάνου".

" Ἡ Τουρκικὴ τυρανία ἐξακολουθεῖ ὁ Χατζῆ-Μιχάλης, ἀπέθανεν καὶ δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναστηθῆ. Ποῖος θὰ ἐτόλμα νά ὁμολογήσῃ τὴν ἄμυναν πρὸ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου; ἀπὸ δύο αἰῶνων ὅπου οἱ Τούρκοι κατέχουσιν τὴν Κρή-

την, τί ἔπραξαν δι' αὐτήν τήν νῆσον, τήν μεγαλυτέραν τήν πλουσιωτέραν τήν γονιμωτέραν τοῦ Ἀρχιπελάγους τῆς Ρόδου τῆς Ἀνατολῆς, τόν παράδεισον τῆς μελλούσης Ἑλλάδος; Οἱ λιμένες ἀνεπληρώθησαν ἕμμεν, οἱ ὄδοι παρεσύρθησαν ὑπὸ τῶν βροχῶν, αἱ γέφυραι ἀνηρπάγησαν ὑπὸ τῶν χειμάρρων αἱ πεδιάδες ἐρειμώθησαν διὰ τῆς ἐκδίωξεως τῶν ἀνθρώπων αἱ πόλεις κατεστράφησαν ἢ ἐξεκενώθησαν διὰ τῶν φυλακίσεων τῶν ἐξοριῶν, τῶν πυρκαϊῶν καὶ τῶν σφαγῶν". Ποῦ εἶναι σήμερον ἡ Κνωσσός καὶ ἡ Γέρτυνα καὶ αἱ ἑκατὸ πόλεις τοῦ Μίνωος; Ποῦ αἱ Ἑνετικάι κωμότητες καὶ αἱ δικασταὶ τριάκοντα ἀρχονταὶ; Ποῦ αἱ ἄμπελοι, αἵτινες ἐπρομήθευον ἐπὶ δύο αἰῶνας εἰς ὀλόκληρον τήν Χριστιανοσύνην τὸ περίφημον μυρωδάτον οἶνον; Ποῦ τὰ δάση τῶν κυπαρίσσων ἅτινα ἐκάλυπτον εἰσέτι τὰ ἔρηκα κατὰ τόν χρόνον τοῦ Μπουντελμόντε; (Βιοση-
delmonte) ὁ Τοῦρκος ἐξεμηδένισε τὸ πᾶν καὶ εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀφήσῃ τὴν χεῖραν τοῦ, οὗτος βούλεται ἵνα αὐτὴν καταφάγῃ μέχρις ὀστέων. Ὁ Πασσᾶς Πρακκείου ἐπώλησεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὰ νεκροταφεῖα τῆς ἐπαρχίας τοῦ αὐτοῦ, ἵνα οὗτοι ἐκμεταλλευθῶσι τοὺς τάφους καὶ κατασκευάσωσιν ζωϊκὸν ἔνθρακα.

Ἴδοῦ ποῖον ἡ Εὐρώπη "ἤλθε νὰ προστατεύσῃ καὶ νὰ παρατείνῃ ἐδῶ". Εἶναι λοιπὸν ἀληθῶς τοῦτο δυνατόν, εἶναι ἀπῆθε ἀληθές ὅτι οἱ λαοὶ καὶ βασιλεῖς, ἡ χριστιανοσύνη ὅλη βαδίζει συμφωνη πρὸς μίαν σταυροφορίαν; οἱ λοιποὶ, ναί." Ἀλλ' ἡ Γαλλία". Ἀπὸ περισσότερα τῶν ἑκατὸν ἐτῶν ὁ λαός οὗτος εἶχε στραφῆ πρὸς αὐτήν. Αὕτη ἦτο ὁ πυρσός τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀληθείας. Ὅταν δὲ οἱ ὀρεσίβιοι εἶχον μάθῃ τὰς μεγάλας αὐτῆς καταστροφάς κατήλθον οὗτοι πρὸς τὴν θάλασσαν ἵνα προσφέρωσι εἰς τοὺς προξένους αὐτῆς ὅπως μεταβῶσιν οὗτοι πρὸς βοήθειαν αὐτῆς. "Ἐκτετε ἐγνώριζον αὐτὴν δεδεμένην τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ὑποχρεωμένην νὰ σκέπτεται ἑαυτὴν προτοῦ νὰ σκεπτεται ἄλλους." Ἀλλὰ ποῖος λοιπὸν θὰ εἶχε δυνηθῆ ποτέ νὰ πιστεύσῃ ὅτι αὕτη θὰ ἐδέχετο τὴν εἰσοδὸν αὐτῆς εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τὴν σύντριψιν μιᾶς ἐθνικότητος;

Οἱ Κρήτες εἶναι ἐντελῶς διατεθειμένοι, καθὼς οὗτοι ὑπῆρξαν ἄλλοτε, ὅπως ἀκολουθήσωσι τὰς συμβουλάς τῶν δυνάμεων. Ἀπὸ δύο ἐτῶν, οὗτοι ἔπραξαν ὅτι οὗτοι ἠθέλησαν καὶ θὰ συνεχίσωσι. Ὅμως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ πιστευθῆ ὅτι θὰ ἐτελείωνον μετ' αὐτῶν διὰ τῆς βίας. Αἱ ἡμέραι τοῦ 1866 παρῆλθον. Ἡ Κρήτη σήμερον εἶναι πάνοπλος. Αὕτη κατέχει πολλά τυφέκια Γκρᾶ καὶ χιλιάδας φυσιγγίων δι' ἕκαστον πολεμιστήν. Καὶ τὸ ὄπλον Γκρᾶ εἶναι τὸ καλύτερον

τυφέκιον κατά τόν πόλεμον αὐτόν της ἐνέδρας, ἐνθα σκοπεύει τις ἄνευ σπουδῆς τήν κήνην στηριζομένην ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐκάστη σφαῖρα φονεύει τὸν ἄνθρωπον αὐτῆς. Κατά τὸ 1866, τὸ πλεῖστον τῶν Κρητῶν δὲν εἶχεν εἰσέτι εἰ μὴ ὅπλα διὰ πυρολίθων καὶ ἐνικήθησαν τότε ἐκ τῆς πείνης περισσότερον ἢ ἐκ τῆς δυνάμεως. Ὁ ἄρτος ἔλκειφεν εἰς αὐτοὺς. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ζῆσῃ ἐπὶ μακρὸν ἄνευ ἄρτου. Συνετισθέντες ὑπὸ τῆς πείας ἔλαβον οὗτοι τὰς ἑαυτῶν προφυλάξεις. Καὶ τὰ ὄψιμα ἐφυτεύθησαν γεωμύλων. Σήμερον ὁ Χριστιανικὸς λαὸς δύναται νὰ ἀνταπεξέλθῃ ἀπὸ σίτου. Τὸ γάλα τῶν ποιμνίων αὐτῶν, τὸ κρέας τῶν χοίρων αὐτοῦ, τὸ ἔλαιον τῶν ἐλαιῶν αὐτοῦ καὶ τὰ γεώμυλα αὐτοῦ ἐξασφαλίσουσιν εἰς αὐτόν ἔτη ἀντιστάσεως . . . . ."

Καὶ ἡ ποθευμένη λύσις;

" Ἐκείνην τὴν ὁποίαν θὰ θελήσῃ ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τηρηθῶσιν αἱ ὑποσχέσεις τῶν ναυάρχων. Οὐχὶ πλέον Τουρκικὸς στρατός, οὐχὶ πλέον ὑπάλληλοι Ὀθωμανοὶ ἐν συνταγμα συνταχθέν ὑπὸ τῶν δυνάμεων, εἰς Κυβερνήτης Εὐρωπαϊκός".

Ὁ Χατζῆ-Μιχάλης ἐπιμένει ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου. " Ἡ Κρήτη θέλει ἓνα κυβερνήτην, ἓνα διοικητήν, ἓνα ἄνθρωπον τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐργασίας ὅστις θὰ τακτοποιήσῃ τὰς ὑποθέσεις τῆς νήσου, ὅστις θὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ὅλους ἓναν κοινόν νόμον, ἀλλὰ προπαντός, ὅστις θὰ διδάξῃ εἰς αὐτόν τὸν λαόν, ὅτι ἡ ἡσυχία εἶναι ὀφελίμος καὶ ὅτι κερδίζει τις τὴν ζωὴν αὐτοῦ καλλιεργῶν τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι κρίκιφ ἐκεῖνος ὅστις θὰ χρειασθῆ. Εἰς κρίκιφ ἀπομυζεῖ, ὡς ἐπραξεν ὁ μπαττεμπέργει τῆς Βουλγαρίας. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι Πασσᾶς ἀνατελίτης, μιᾶς οἰασθήποτε ἐθνικότητος ἢ ὀποιασθήποτε θρησκείας καὶ νὰ εἶναι. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι λέγουσι τινὲς ἄνθρωποι, ὅτι ἡ Κρήτη θέλει ἐν ἑρθεδοξον. Εἶδεν αὕτη ὅτι ἡ ἑρθεδοξία αὐτῆς δὲν ἐξυμνήρησεν τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς πλησίον ἐκείνων οἵτινες θὰ πρέπη νὰ τὴν υπερασπίσωσιν. Αὕτη θέλει ἐν Εὐρωπαϊκον καὶ θὰ ὑπεδέχετο μετὰ χαρᾶς ἐκεῖνον τὸν Ἑλβετὸν τὸν ὁποιόν ἡ Εὐρώπη τῆς εἶχεν ἀναγγεῖλει" αὐτόν τὸν Νουμᾶν Ντρος (NUMA DROS) τοῦ ὁποῦ ὁ Χατζῆ-Μιχάλης ἐπαναλαμβάνει τὸ ὄνομα προσθέτων "οὗτος δὲν θὰ ὠνομάζετο Νουμᾶς, ἀλλὰ Νόμιος (ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νόμου)". θὰ ὑπεδέχετο ὁμοίως μετὰ χαρᾶς τὸν Ἰταλὸν Ναύαρχον ἢ τὸν Γάλλον Ναύαρχον ἢ τὸν ἀξιωματικὸν τοῦ σώματος κατοχῆστὸν ὁποιόν τὸ συμβούλιον τῶν Ναυάρχων θὰ διώριζεν Κυβερνήτην προσωρινόν καὶ τὸν ὁποιόν ἡ Εὐρώπη θὰ ἐπιφόρτιζεν νὰ ἀναστηλώσῃ τὴν τάξιν ἐν Κρήτη .

Καί ἡ προσάρτησις εἰς τὴν Ἑλλάδα;

Ὁ γαμβρός τοῦ ἥρωος ἀπήντησεν μετὰ ζωπρότητος, ὅτι ἡ Κρήτη δέν θά ἐλησμένει ποτές τὰς αἰωνίους ἐπιθυμίας αὐτῆς. Καί ὅτι μόνη ἡ Ἑνωσις θά ἠδύνατο νά ἱκανοποιήσῃ τὰς καρδίας αὐτῶν. Ὅτι ἕλεος ὁ λαός τὴν ἐπεθύμει εἰσέτι, ὅτι τινές τὴν ἠθελον ἄρυσον, ὅτι πολλοί τὴν ἐπίστευον ἀδύνατον, ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ἔμωσ αὐτὴ θά ἐγίνετο μίαν ἡμέραν . . . .

Ὁ Χατζῆ-Μιχάλης ἀφησε νά λέγουν, εἰς τὸ τέλος προσέθεσεν μόνον οὗτος. "Ἡ Κρήτη θφείλει νά σκέπτεται ἑαυτὴν καί ἡμεῖς θφείλομεν πρῶτον νά εἶμεθα Κρητες. Αὐτό τὸ ἔτος μᾶς ἀκεκῆυψεν πολλά πράγματα, διότι ἐσκεπτόμεθα ἄλλοτε, ὅτι μεταξύ τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Τουρκίας ὑπῆρχε μεγάλη διαφορά καί εἶδομεν ὅτι ἡ διαφορά ἦτο μικρά. Ἐν Τουρκίᾳ ἐκεῖνο τὸ ἔπεῖον κάμνει τὸ μεγαλύτερον κακόν εἶναι ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὰ προσωπικά συμφέροντα τοῦ ἀυθέντου. Ὁ λαός καί τὰ συμφέροντα αὐτοῦ δέν ὑπολογίζονται ποτέ. Ἐν Ἑλλάδι, εἶπον εἰς ἡμᾶς καί εἶδομεν καί ἡμεῖς καλῶς, ἀπὸ δεκαμήνου, ὅτι τὸ παλάτιον ἐκυβέρνηει καί ἐκεῖνον, δι' ἑαυτόν, οὐχὶ διὰ τόν λαόν. Καί ὅτι καί ἡ φυλή ἰδέα καί ἡ χώρα δέν ἐβάρυνον πλέον ὅταν τὰ συμφέροντα τοῦ ἀυθέντου διεκυβέβοντο. Ἐάν μεταβῆς εἰς Ἀθήνας θά ἐννοήσῃς ὅτι ἐγὼ θέλω νά εἶπω ὡσαύτως δέ θά ἐννοήσῃς πολλά μυστηριώδη ἄτινα κατέπληξαν κατὰ τόν τελευταῖον πόλεμον".

Δέν ἠθέλησεν οὗτος νά εἶπῃ περισσότερα. Ἀφησεν ἔμωσ νά φωτογραφιθῇ μετὰ τοῦ Ρωσικοῦ πῖλου αὐτοῦ, τόν ὅπλισμένον αὐτοῦ, τῶν φυσιογγίων καί τῶν μαχαιρῶν καί τῶν πιστολίων αὐτοῦ καί σφίγγων ἡμᾶς, τόν ἕναν μετὰ τόν ἄλλον, ἐπὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ γενιάδος κατευώδωσεν ἡμᾶς διὰ τοῦξ συνήθους χαιρετισμοῦ". Καλόν ταξίον καί καλήν Πατρίδα, θά ἐπανίδωμεν πῆσον ἀλλήλους μίαν ἡμέραν, ὅταν θά ληξῇ ὁ ἀγῶν. θά ἠρχόμην μεθ' ἡμῶν ἐδοχαρίστως ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐν Εὐρώπῃ, πλὴν ὡφείλω νά παραμείνω ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τούτου." Ἡ ὁμίχλη καί τὸ σκότος τῆς ἐσπέρας ἔχουσιν ἔφθετα=κα= ἤδη κατακλήσει τὸ ὄρεπέδιον τοῦ Ὀμαλοῦ. Ὁ στέφανος τῶν Βουνῶν ἀπαστράπτει εἰσέτι ἐν τῷ φωτί τοῦ δύοντος ἡλίου. Ἄλλὰ, κάτω ἡ νύξ ἀρχίζει νά πίπτῃ. Ἡ φωλεά τοῦ ἥρωος εἶναι πολύ μικρά ἵνα σκεπάσῃ ἡμᾶς, εἶναι ἀνάγκη νά ἐπιστρέψωμεν εἰς Λάκκουσ, ἵνα κοιμηθῶμεν ἐκεῖ. Οὐδεμίᾳ ἔξοδος φαίνεται ἀνοιχτή διὰ μέσου τῆς συνεχοῦς ζωῆς. Ἡ θέσις τῶν ὅπλων εἶναι ἀπολύτως περιφρουριμένη. Ἡρὸς τόν Νότον ἡ εὐλό-Σκάλα δέν εἶναι", ὡς τὸ ἔνομα αὐτῆς δεικνύει τοῦτοσ εἰ μὴ μία κλίμαξ ἐκ ξύλου, κατασκευασθεῖσα ἐκ χειρῶν ἀνθρώπων καὶ ἀγγι-στρωθεῖσα ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ γκρημνοῦ. Ἡ φάραξ τῆς Σαμαριᾶς ἦτις συνε-

χίζει αὐτόν ἕως τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς δέν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ μία κοίτη χειμάρρου στενοῦ, ἐπικλινῆς καὶ πανταχόθεν ἐφραγμένη ἐκ βράχων καὶ καταπτώσεων. Πρὸς τὴν Δύσιν, ἐν ρῆγμα ὑψηλόν ἀφήνει νά κατέρχεται ἀτραπὸς αἰγῶν πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Κανδάνου καὶ τὸν λιμένα τοῦ Σελίνου. Ἡ μόνη εἰσοδος τοῦ ὄχθροῦ τοῦτου εἶναι ἡ ὁδὸς ἣτις ὠδήγησεν ἡμᾶς ἐνταῦθα καὶ τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνομεν πρὸς Λάκκους καὶ πρὸς τὴν βορείαν πλευράν, ἀλλ' ὁποία ὁδός.

Πρέπει ν' ἀνέλθῃ τις, κατ' ἀρχάς ἐκ τοῦ βάθους τῆς πεδιάδος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ δακτυλίου τῶν βουνῶν, διὰ τῶν λιθοστρότων πλεκάμων ἐνός μικροῦ δρόμου καταρρέοντος, εἴτε νά πλαναῖται ἀνά τοὺς δαιδάλους τῶν κορυφῶν τῶν στενωπῶν, τῶν καθιζήσεων καὶ τῶν ὑψηλῶν βουνῶν, διὰ μέσου τῶν ἐξ ἀβεστολίθων βράχων τῶν πλήρων ὄπῶν καὶ τῶν ἀκανθῶδων καὶ ἐξυτάτων κορυφῶν. Τέλος φθάνομεν εἰς τὸ ἀπότομον χεῖλος, ἐνθα ὁ ἀβεστοώδης ὄγκος βυθίζεται ἐπὶ τῶν καθιζήσεων τῶν ἰσχυρολίθων καὶ ἀργιλλοτιτάνων καὶ ὁ μικρὸς δρόμος προσκολλάται εἰς τὸ εὐθύ τοῦτο τεῖχος ἵνα κατέλθῃ ἀκολούθως τρεῖς ἢ τέσσαρας ἑκατοντάδας μέτρων ἀποτόμως πρὸς τὰς κατωφερείας καὶ τὰς φυτείας τῶν Λάκκων .....

Ἐκ Σούδας εἰς Γραμβοῦσαν, ὀλόκληρος ἡ πρὸς βορρᾶν ἀκτὴ ἐκτυλίσσεται πρὸς τῶν ποδῶν ἡμῶν. Εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἐπὶ τῆς φαῖας μεταξίνης θαλάσσης τὰ Ἀντικύθηρα καὶ τὰ Κύθηρα φαίνονται νά ὀρίζουσι τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐγγύτερον ἰδοῦ ὁ κόλπος τῶν Χανίων ἐνθα τὰ Ἑλληνικὰ θωρηκτὰ ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὰς ἀρχάς Φεβρουαρίου καὶ αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Πλατανιά ὅπου ὁ Συνταγματάρχης Βάσσεος ἀπεβιβάσθη. Ὀλόκληρον τὸ βουνόν (οἱ κάτοιχοι) ἔτρεξαν εἰς προῦπάντησιν τῶν ἀναμενόντων σωτήρων."

"Ὅταν ἔστησαν τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν πορτοκαλλεῶνων ἐφάνη εἰς ἡμᾶς, μοί ἔλεγεν εἰς Κρής, ὅτι ὁ θεὸς τῆς ἐλευθερίας εἶχεν, διὰ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν, ἀναρτήσει ἐντὸς τῶν δένδρων τὰ χρυσοῦ ἀυτοῦ φανάρια".

Ὁ Συνταγματάρχης περιέβαλλεν διὰ τῶν γραμμῶν αὐτοῦ τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ Πλατανιά. Ὁ Ἄγγλος ἀρχηγὸς τῆς μοίρας ἐκώλυεν τὸν ἄνευ ἀμόνης ὄρμον διὰ τῶν πλοίων αὐτοῦ. Ἐπειτα καὶ ὁ εἷς καὶ ὁ ἄλλος ἀνέμενον ἐν ἀπραξίᾳ. Μὴ ἐπιθυμοῦντες δέν νά δράσωσι οὗτοι οἱ ἴδιοι ἐμπέδιζον προσέτι τὴν πρὸς τὰ πρόσω κορείαν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀπηγορεύθη δέ εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Συνταγματάρχου Βάσσεου νά παραλάβωσι ἐκ τῶν Τούρκων τὸ κασκέττον τοῦ Χατζῆ-Μιχάλη. Ἰδοῦ τὰ μυστηριώδη πράγματα περὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀρχιστράτηγος ὠμίλει πρὸ ὀλίγου. Οὐδεὶς ἐν Κρήτῃ θέλει νά ἐμιλήσῃ, ὑψώνουν μόνον

τούς ὤμους ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τούτου. Οἱ γέροντες ἔχουσιν ἐνίοτε λόγους περιφρονήσεως διὰ τὸν παιδικὸν αὐτοῦ στρατὸν. Οἱ νέοι, ἐνίοτε ἔχουσι λόγους περὶ θυμοῦ ἐναντίον " αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων τοῦ παλατίου" καὶ ἐναντίον τοῦ κυρίου αὐτῶν. Μόνον ἐν Ἀθήναις εὖρον πιθανὰς ἐρμηνείας διὰ τὴν παράδοξον ἐπέμβασιν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. -

Βίκτωρ Ἰκεράρ.

